

Més sobre llengua, cultura i medicina (1)

Jordi Sans-Sabrafen

Membre de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya.

Membre de l'Institut d'Estudis Catalans

Nota: En el proper número dels Annals es publicarà la segona i última part d'aquest article.

El perquè d'unes reflexions

Pot ser que aquesta exposició susciiti polèmica. Afecta l'àmbit dels sentiments, l'àmbit de la cultura, l'àmbit del respecte als drets de les persones i de les comunitats culturals. Està redactada escoltant la veu de la consciència i condicionada pel patiment que suposa per a una persona que estima el seu país, veure com la seva cultura i la seva llengua estan cada vegada més minimitzades. És, en realitat, fruit d'aquest patiment i voldria que fos jutjada en un camp estrictament intel·lectual i subjecte, per tant, a les lògiques discrepàncies que pot generar. Conté reflexions estrictament personals, malgrat que, atès el meu recent nomenament de President de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, algú pugui situar-les en una altra dimensió. Assumeixo, per tant, la responsabilitat del seu contingut, tot i que vull afirmar que les institucions vives estan al servei del país i que és desitjable que donin, així mateix, exemple en el compromís de defensar la comunitat que representen.

Les cultures i la paraula

En una imatge molt expressiva, l'escriptor kurd Yasar Kemal ens presenta el món com un immens jardí amb multitud de flors i de colors que, nascuts en el curs dels temps, han acompanyat fins a la mort tota la vida dels nostres avantpassats. Cada flor, cada color, representa una cultura, una forma de pensar, de sentir i de ser que són pròpies de cada poble. Quan una cultura mor, mor també aquella flor, aquell color. La humanitat perd llavors policromia i esdevé més grisa, més uniforme, més pobre. Moren també aleshores les paraules que aquells homes i dones han emprat per estimar, per treballar, per menjar, per jugar, per resar; les paraules que des dels seus inicis ancestrals aquells homes i dones varen anar elaborant per

manifestar els seus pensaments i els seus sentiments; les paraules que configuraren la seva llengua, el símbol més noble de la seva identitat i de la seva ànima. Diu Eugeni Casanova que la llengua és la terra mateixa, com les muntanyes, els rius i les pastures. La llengua ens lliga així a les nostres arrels més profundes i ens diferencia, més que qualsevol altre tret, dels altres pobles que integren la humanitat.

En la introducció de l'obra de Herder "Encara una filosofia de la història", Sala i Molins diu que la paraula no és crit de bèstia, ni cant d'ocell, ni bram de brau, sinó que és l'expressió més clara de la raó. No hi ha paraula si no hi ha raó i no hi ha raó si no hi ha paraula. Tots pensem a través de les paraules i, per això mateix, les paraules de la llengua pròpia són el vincle més íntim que uneix el nostre pensament i la nostra parla. Són les paraules que hem après dels nostres pares, els quals les aprengueren dels nostres avantpassats més remots, les que formen part del nostre patrimoni personal i cultural més preuat. Amb elles ens obrírem a la vida, férem les primeres carícies i sentírem els primers desigs i les primeres il·lusions. Són les que sorgiren de l'espontània manera de viure del nostre poble, de la nostra gent, i que esdevingueren, a poc a poc, l'essència de les nostres pregàries, dels nostres contes, de les nostres cançons, de la nostra expressió poètica i científica, les que segellaren l'origen de molts dels nostres cognoms i les que donaren nom a les nostres viles. Són paraules que formen part de nosaltres i, per això, les hem d'estimar, les hem de saber escriure, les hem de voler emprar en totes les nostres activitats privades i professionals, fins i tot amb la voluntat cultural d'enriquir i de diversificar el món global des de la nostra peculiar i distintiva identitat.

Tota llengua, sigui quina sigui, mereix el màxim respecte. I és per això mateix que el menyspreu d'una llengua i la imposició d'una altra representen una violació de la intimitat humana, que no pot frivoltzar-se. I és també per això mateix que, des d'un vessant estrictament cultural, el fet de pensar i de parlar en una llengua i escriure en una altra és una anormalitat patològica del llenguatge anomenada diglòssia, que sols pot explicar-se en un poble que viu encara les conseqüències culturals d'una submissió. El fet de viure sense reflexionar sobre l'autèntic significat de la llengua pròpia, el fet de menystenir el valor

Correspondència: Dr. Jordi Sans-Sabrafen
Servei d'Hematologia
Hospital del Mar
Pg. Marítim, 25-29
08003 Barcelona
Tel. 93 248 30 00 (ext. 3341)
Fax 93 248 32 54
Adreça electrònica: jsans@imas.imim.es

de la nostra diversitat cultural, el fet de pensar que, al cap i a la fi, les altres llengües també serveixen per a la nostra vida de relació, sense sentir i sense contemplar l'herència cultural dels nostres pares i de la nostra terra, equival a encongir-se i a empobrir-se culturalment. Gabriel Aresti expressa la transcendència i la grandesa d'aquest sentiment quan diu: "*Defensaré la casa del pare no perquè és meua, sinó perquè era del pare*".

Argumentar que avui el món s'ha fet cada cop més petit, que el món s'ha globalitzat i que la tecnificació que ho ha fet possible reclama l'abandó de les posicions que defensen les cultures minoritàries, equival a renunciar al sentit de respecte que mereixem tots com a éssers humans, equival a prescindir de l'obligació que tenim tots de respectar els drets humans de qualsevol col·lectivitat. Perquè el respecte a les identitats culturals va molt més enllà d'una visió estrictament política de la història, va molt més enllà de si manen els uns o de si manen els altres, perquè es tracta, ni més ni menys, del respecte que s'identifica amb els sentiments de persones que desitgen viure amb els seus costums i amb les seves paraules. És un respecte a la intimitat de les persones, que no és lícit adulterar, que no és lícit embrutar a través de retòriques i semàntiques manipulades que vulneren la puresa d'aquest respecte. A més a més, cal fer palès que el rang dels sentiments de les col·lectivitats més petites no té perquè ser inferior al rang dels sentiments de les col·lectivitats més nombroses. Contemplar la vida amb una visió exclusivament utilitària de la llengua, perquè al cap i a la fi el fax, les pantalles i els telèfons poden prescindir d'aquests sentiments, i conformar-nos així en esdevenir els robots d'una cultura unitària i única, despersonalitzada, que és a més prioritàriament hedonista i que sovint es vanta de desprendre's de llasts culturals pretèrits, equival a deshumanitzar-nos.

Comunicació de masses

Cal aturar-nos per reflexionar sobre el problema de la identitat cultural i de la relació entre identitat i universalitat, entre cultures pròpies i les altres cultures, ja siguin pròximes, ja siguin distants. La progressiva influència de la comunicació de masses està exercint una potent activitat homogeneïtzadora de les formes de pensar i de sentir de les gents de tot arreu. Els nous models globalitzadors de tota mena, econòmics, socials i polítics, estan penetrant de manera devastadora en cultures de suport dèbil, que no disposen a penes de mitjans polítics per defensar la seva identitat. Homes i dones de tot el món rebem cada dia dosis ingents d'informació homogeneïtzadora i, com que molts viuen amb una absoluta indiferència cultural o bé no tenen temps per reflexionar i per conrear la seva pròpia personalitat, a poc a poc, sense adonar-se'n, deixen de pensar i van assimilant sense resistència els elements vinculats al pensament imposat per la cultura dominant que arriba a tot el món, i que és majoritàriament

frívola, perquè està prioritàriament basada en motivacions econòmiques i d'altres condicionades pel progrés estrictament tecnològic. Aquesta informació utilitza béns anomenats culturals que no són més que productes produïts i vehiculitzats per indústries culturals que alimenten els mitjans de comunicació. Cada vegada són més les persones que estan dirigides i dominades per la informació que reben de les pantalles de la televisió, de l'ordinador, del cinema i dels videojocs i que incrementen la legió anomenada pels mateixos nord-americans dels "*screen driven people*". Són persones que viuen pendents de les pantalles i que van perdent l'hàbit del llegir tradicional, de la lliure elecció que condueix a la llibertat d'opinió i de pensament. Són persones captives de les pantalles, que deixen de reflexionar per compte propi, que deixen d'elaborar un discurs propi, que deixen d'utilitzar un lèxic propi. Aquestes persones estan convençudes d'estar apuntades a la modernitat i no se'ls pot demanar cap esforç en defensa de la seva pròpia cultura. Consideren que el que és diferent del que escolten i veuen constantment és tronat i caduc, sense adonar-se que romanen preses dins les xarxes de la multitud d'interessos econòmics i polítics que controlen tota la informació, una informació que, per descomptat, resulta atractiva, vistosa, ja que es desenvolupa en el marc d'un mercat potent i d'alta qualitat i gaudeix de tots els mitjans audiovisuals de la més alta tecnologia. Per això, no és d'estranyar que els productes derivats d'aquesta informació s'imposin aclaparadorament i que sorgeixin grups nombrosíssims de gent jove que exerceixen una superficialitat radical, maltracten l'esperit, trituren la llengua, són addictes fins al paroxisme als astres de moda i viuen sense cap altra cultura que la que dicten la banalitat i la frivolitat, sense més. No demanem a aquests grups cap esforç lingüístic ni humanístic perquè no l'entenen, no els demanem altres valors que els que desprenen les pantalles i els seus famosos. Són molts els joves que pateixen les conseqüències derivades del consum globalitzat d'una cultura homogeneïtzada per un progressiu mercantilisme, el qual, farcit de vacuïtat i de violència, no entén del respecte a les persones ni del respecte als valors tradicionals de les col·lectivitats. Es tracta d'un gran problema de dimensions internacionals que determina que sigui cada cop més urgent que sorgeixin nous referents i nous estímuls que despertin, en aquesta gent jove, nous sentiments de responsabilitat cultural, una nova ètica de la responsabilitat.

A més a més, i d'acord amb Attali, la xarxa d'internet és com un nou continent, buit d'habitants reals, on es desenvolupa un gegantesc comerç entre els agents virtuals d'una economia de mercat sense intermediaris, sense càrregues socials, sense sindicats, sense impostos, sense partits polítics ni estat. Internet és un paradís lliure, on s'està desenvolupant un home nou, desempallegat de tot el que el limita en la vida tradicional, de moltes submissons socials i culturals jutjades com innecessàries.

És un univers que es presenta com un regal, que lliura de l'esforç d'escriure a mà, de redactar les cartes i els escrits de forma tradicional, que permet una comunicació instantània, que dóna fàcil accés a molta informació i a molts coneixements, i que pot fer caure en la fàcil temptació de menysprear tot el que pertany al passat. I tot això succeeix, a més, a través d'unes poques llengües entre les 6.000 que encara es parlen a tot el món. Tot això fa possible que pels deserts d'aquest mateix món es pugui veure un camell muntat per un beduí que mostra uns texans per sota de la seva túnica, mentre escolta un transistor i beu una Coca-Cola.

Cultura local i cultura global

En el context actual, la nostra vida depèn com mai dels fets i de les decisions que es prenen més enllà de les fronteres dels estats, des dels llocs més distants de manera que el nostre territori va desbordant progressivament l'espai tradicional. Els hàbits i les actituds que adquirim són cada vegada menys nostres i més els dels altres o, fins i tot, els de ningú. La distància ha deixat d'ésser un factor condicionant de les relacions entre els grups humans. Les cultures pròpies estan així exposades a una erosió contínua, a perdre contingut i a patir processos d'apropiació.

Resulta així lògic que, dintre d'aquest context, siguin molts els qui defensen la mundialització com un fet inevitable i que accepten també com a inevitable la subjecció als imperatius culturals vinculats a l'economia i als mitjans de comunicació dels països més rics i poderosos. Però com que a l'ensem hi ha ciutadans que malgrat tot creuen que es poden anar mantenint les formes de vida pròpia i sentir el goig reconfortant de conservar la personalitat individual i col·lectiva, s'estableix una dialèctica local-global entre la cultura local i la cultura global. Aquesta dialèctica crea una dinàmica de dificultats no solament per definir què entenem avui com a cultura nacional, sinó també per establir mecanismes que permetin diversificar l'impacte del món global i evitar que la globalització ens vagi homogeneïtzant culturalment. És un error reduir la cultura als béns culturals i a les indústries culturals. La cultura, en efecte, va molt més enllà, ja

que representa creativitat, aprenentatge i transmissió d'un conjunt de característiques socials, artístiques, religioses i, fins i tot, tècniques i científiques d'un determinat grup humà i que expressen la seva manera de sentir i de pensar quasi sempre també a través d'una llengua pròpia mitjançant la qual hom pot pensar i actuar globalment. La globalització cultural solament es pot enriquir i diversificar a través de l'aportació de les idees i dels pensaments d'aquestes col·lectivitats distintes que mantenen i conreen la seva pròpia cultura. Les cultures representen el conreu de les facultats humanes i donen lloc a productes humanitzats amb segell propi. És una sort que la humanitat sigui una màquina de fabricar diferències i, mentre es va imposant l'ús progressiu de l'anglès i d'un cinema, d'uns documentals, d'una música i d'uns videojocs procedents dels Estats Units amb costums fins i tot que, com el Pare Noel o el Halloween, desplacen el nostre tió, els nostres Reis i les nostres castanyes, hi ha una proporció força valorable de la nostra comunitat que sent encara l'alè de la terra, la fidelitat als seus avantpassats i el confort de sentir-se diferents fins al punt no solament de continuar vivint dins del marc de la cultura pròpia, sinó també de contribuir amb aquest alè i des d'aquesta fidelitat al fet que la monocromia universalitzada incorpori flors i colors que la perfumin i la pintin de tons nous i diferents. Ser gelosos del que és propi, honorar les nostres arrels lingüístiques segregant pensament i produint en llengua pròpia, representa una aportació que ens integra universalment amb trets distintes. Incorporar la llengua dels altres menyspreant la pròpia i diluir el nostre pensament i la nostra producció a través d'una altra cultura no solament representa una subordinació de volada provinciana, sinó també dissoldre's sense distinció possible dins d'una mediatització tècnicament molt rica però culturalment homogènia i d'un sol color. Hi ha a més una saviesa de la vida, hi ha a més unes paraules vinculades a aquesta saviesa que no les fabrica la tècnica, ni les desprèn el progrés, perquè s'originen des de la tradició d'uns orígens ancestrals i estan exclusivament ancorades a l'ànima de cada poble.